

Sir Vilin nousu ja tuho

VALOKUVA YHTEISKUNNALLISEN
JULKISUUDEN OSANA

”Jos kuvasi eivät ole riittävän hyviä, et ole tarpeeksi lähellä.” Näin tuumaili lehtikuvaaja Robert Capa aikoinaan. Lausahdus tuntuu elävän kuvajournalismissa vieläkin: lehtikuvat koetaan tallenteina, jotka ovat syntyneet kuvaajan satuttua joko hyvän onnen tai taitavan suunnittelun tuloksena suoraan tapahtumapaikalle. Harvemmin ajatellaan että valokuvaaja itse olisi ollut jotenkin osallinen tapahtumien kulkuun. Näin on kuitenkin arkipäivän kuvajournalismissa usein asia. Joskus kuvattu asetelma on syntynyt nimenomaan valokuvaajan tahdosta, kuten analyysini kohteena olevasta ”Sir Vili” -kuvasta käy ilmi. Tällainen valokuva voi toimia alkusysäyksenä paljon laajemmalle prosessille kuin mitä kuvaaja itse on voinut kuvaa ottaessaan ajatellakaan.

Artikkeli liittyy suomalaisessa tiedotustutkimuksessa viime aikoina esiin tulleeseen ns. sosiolingvistiseen suuntaukseen. Lähestymistavan avulla voidaan tutkia sitä, kuinka lehtikuvaa ympäröivä tekstuaalinen ja lehtikuvan edustama visuaalinen aines kietoutuvat yhteen katsojan tajunnassa ja muodostavat näin kielen kaltaisia merkityksiä, jotka kuitenkin katsojalle näyttävät kumpuavan kuin kuvauskohteesta itsestään. Kun näihin merkityksiin tiivistyy jotain olennaista ja sattuvaa ympäröivästä maailmasta, syntyy ns. mediakuva. Aluksi tarkastelen esimerkiksi valittua kuvaa avioliittovälittäjä ”Sir Viliistä” visuaalisen esityksen tasolla, siten osana yhteiskunnallista julkisuutta. Omaksumani näkökulma on laajassa mielessä reseptiteoreettinen eli tutkin myös kuvien vastaanotto- ja tulkintaprosessia. Näkemykseni mukaan kuvasta löytyy tukea useammille eri tulkintatavoille eli kuva antaa tukea useammalle yhteiskunnalliselle diskurssille.

Mielestäni lehtikuva jää elämään vain jos sen avulla voidaan iskevästi kertoa jonkun tapahtuman alkulähtökohta tai sen saama huomattava käänne. Kuvan elementtien on kerrottava jotain oleellista tapahtumasta - kuvan sommittelun on annettava lukijalle vihjeitä siitä, mitä oikein todella tapahtui. Vaikka kuva tallentaakin todellisuutta on dokumentaarisimmankin valokuvaajan onnistuttava antamaan todellisuudelle jonkunlainen tulkinta. Capan-kaan kuvat eivät olleet merkittäviä sen takia, että ne olisivat olleet todellisuuden peilikuvia vaan sen takia että niiden avulla historialliset tapahtumat saivat inhimillisen kehyyksen, jonka kautta tapahtumat kävivät ymmärrettäviksi. Realistisena välineenä valokuva

tuntuu esittävän maailman arkiymmärrykselle sellaisena kuin maailma näyttäytyy havainnolle, sellaisena kuin ”asiat ovat”. Tämä on kuitenkin vain arkijärjen iluusio, sillä lehtikuva on journalistisen työprosessin eli mm. valokuvaajan tekemien valintojen lopputulos. Lehtikuvan tulkintaympäristöön kuuluu myös kuvaa ympäröivä ja katsojaa oleellisesti ohjaava journalistinen teksti.

Erytisen ratkaiseva valokuvaajan tulkinta on silloin, kun kohteena ovat tapahtumat tai ihmiset, joista meillä ei ole välitöntä omaa tietoa. Linssin eteen sattunut asia tai ihminen toimii helposti koko ilmiön edustajana. Pohdin tätä asiaa asuessani lyhyen aikaa Kaakkois-Aasiassa Filippiineillä, joka poikkesi niin turisti-

kuvien paratiisisaaresta kuin kehitysmajournalismin esittämästä slummihelvetistäkin. Filippiinit on kuitenkin Kaakkois-Aasian maista se, joka suomalaisia on perinteisesti kiinnostanut, ja josta tutkimusten mukaan on myös kirjoitettu sanomalehdissä eniten. Mutta – Armi Kuusela lainatakseni – ”vaikea olisi täsmällisin sanoin ja oikein valituin adjektiivein pelkistää Filippiinien kansa muutama lauseeseen tai kappaleeseen kuvatakseni näitä ihmisiä kyllin tarkasti”. Niinpä käsittelen seuraavassa Filippiinejä vain esimerkiksi valitun, useita painokertoja saavuttaneen lehtikuvan avulla enkä puutu enempää siihen, mikä olisi objektiivinen esitys tästä maasta. Tarkasteluni pohjautuu FM Riitta Vartin keräämään lehtiaineistoon.

”Sir Vili” kuvassa

Olen valinnut esimerkkikuvani sen takia, että se nousi esiin yhtenä syksyn 1995 merkittävimmistä lehtikuvista. Kuvasta keskusteltiin julkisuudessa ja siitä tehtiin myös uudelleenjulkaisuja (kts. Lehtikuvaaja 2/1995). Kuva vangitsi mielenkiintoni siksikin, että se liittyy artikkelissani tuonnempana käsiteltävään yhteiskunnalliseen teemaan eli syrjintään. Suomalaisessa tiedotustutkimuksessa etnistä tai sukupuolista syrjintää on käsitelty ennen 1990-lukua verraten harvoin. Sama tutkimuksen vähyys on koskenut koko Skandinaviaa (Pietikäinen & Luostarinen 1996, Van Dijk 1991, 20).

Helsingin Sanomien kuvassa (kuva 1) näemme ”Sir Vilin” eli Veli Karppasen filippiiniläisten ympäröimänä. Katsojasta (ja sukupuolesta) riippuen Sir Vili voi näyttäytyä suomalaisen miehen karikatyyrinä tai esitaistelijana. Ensikatsomalta kuva voi tuoda mieleen Pekka ja Pätkä -elokuvien sankarit, jotka ovat ulkomailta joutuneet hiukan epätavalliseen ympäristöön. Karppanen ei edustakaan mitään ihanteellista euromiestä. Kuva huomioitiin julkisuudessa melkein välittömästi: Seurassa (15.9.1995) Kai Linnilä totesi: ”Se vaimoja Suomeen tuottava äijä ilmeisesti tekee ihan rehellistä työtä. Ei se moraalittomampi ole kuin Napakymppin Kari Salmelainenkaan, vaikka onkin kuvassa ihan sian näköinen ja ilmeisesti syö vain metvurstipizzaa”. Journalistin kolumnistin Maarit Niiniluodon mukaan ”etusivulla vain shortseihin pukeutuneen pömpöpömahän Sir Vilin ympärillä hyörii viisi filippiiniläisnaista. Toimittaja Riitta Vainion mukaan kysymyksessä on ”tavallisen miehen mäkelät”, lempeän aasialaisen vaimon ottaminen, joka on ”heidän kannanottonsa tasa-arvokeskusteluun”. (Journalisti 19.10.1995). Tässä vaiheessa kannanotot keskittyivät lähinnä sukupuolirooleihin. Karppasta käsittelevät jutut levisivät nopeasti lähinnä pääkaupunkiseudulla julkaistaviin sano-

Välittäjä valitsee Manilasta vaimoja Suomeen

Naiset
tarjoutuvat
usein itse
vaimo-
ehdokkaiksi

RIITTA VAINIO
Helsingin Sanomat

MANILA - Lömpöä on lähellä
40:tä. Veli Karpunen kutsuu hi-
kää suureen freiteppyhökeeseen
Hietala elää ei piljota vaimo-

Huoneita usein koputetaan
ja paneista tuppaita koki sie-
vää työtä. He ovat tulleet tapa-
maan Sir Viliä. He tulevat su-
meihin Suomeen. Karpunen sei-
tementoista maata. Filippiinelle
on aikomat suunnitelmia.

Karpunen etsii Manilasta vai-
moehdokkaista suomalaisille mie-
hille. Kun hän näkee kätään
miehen, hän etsii siitä kuvaa ja
littää sen kokonaisuuteen. Monet
tulevat itse tuojantun-
nan kautta Karpunen. Suo-
meissa Karpunen ilmoittaa nais-
ista henkilökohtaisilla postilla.

Karpunen manilalaan-
teos piljataan, kun yksi työstä
on lähdeä Suomen. Reeser-
mence. Hietalalla maailan etuan-
miksi.

Sivu A 5

Indira Oja (vas.), Suomessa lähettää vaimo Sherla Karpunen ja Veli Karpunen (oikealla) kuvaa 1995/96 Kuvassa

Kuva 1

ma- ja aikakauslehtiin ja niitä esiintyi tasaisesti koko syksyn 1995 ajan.

Artikkelisarja useine kuvineen merkitsi myös yhtä avausta syksyn ja talven 1995 nopeasti laajenneeseen ulkomaalaiskeskusteluun. Rasismia käsitteleväksi keskustelu kärjistyi loppuvuodesta 1995, jolloin skinhead-ryhmä aiheutti tummaihoisen koripalloilijan maastamuuton Joensuussa. Lähes samanaikaisesti Tampereella pidettiin somali nuoren tytön murhasta, mikä synnytti runsaasti lehtikirjoittelua. Tätä rasismikeskustelua on jo arvioinut eri diskurssteorioiden pohjalta Juha Herkman (1996). Hänen mukaansa esimerkiksi Helsingin Sanomat omaksui tässä vaiheessa selkeästi kielteisen kannan rasismiin (mt., 31). Keskustelua ulkomaalaisten oikeuksista käytiin useissa päivälehdissä sekä pääkaupunkiseudulla että muualla Suomessa, mutta en käsittele aineistoa tässä tarkemmin, osaksi siksi koska se johdattaisi artikkelini tavallaan sivuraiteelle, osaksi taas sen takia että tämän keskustelun voidaan itse asiassa katsoa jatkuvan vieläkin.

Vaimovälityksen kuluessa Helsingin Sanomien avaussivun kuva (kuva 1) tuli esiin myöhemminkin. Esimerkiksi Filippiinit-seura käytti sitä julisteessaan naiskauppatilaisuutensa mainostamisessa. Kuvaa käytettiin myös aikakauslehdissä, kuten Hymyssä (10/1995, ks kuva 4, sivulla 69). Veli Karpasesta ja filippiiniläisistä esiintyi syksyllä 1995 useita muitakin lehtikuvia. Esityskonventioista (myös muiden lehtien valokuvaajien omaksumista) useimmin esiintyvä oli katsekontaktin puute: kuvattavat katsoivat hämillisesti kamerasta pois päin, mukaan lukien Ilta-Sanomissa (1.11.1995) julkaistu kuva. "Sir Vili" - kuvista tuli lehdissä esiintyessään yksi sukupuoli- ja naiskauppakeskustelun visuaalinen tunnuspiirre, jonka avulla artikkelit tunnistuivat – välineestä riippumatta – selvästi samaan aihekokonaisuuteen eli naiskauppakeskusteluun kuuluvaksi. Tässä mielessä "Sir Vili"-kuvat toimivat osana artikkelien tai aiheilmien tunnuspiirteinä, siinä mielessä kun aiheilmilla tarkoitetaan tiettyyn aihepiiriin liittyvää juttuaiheiden joukkoa (Reunanen 1994).

"Sir Vilin" ja tyttöjen kuva toimi siis yhteiskunnallisen keskustelun katalysaattorina osana artikkelikokonaisuuksia. Mutta miksi juuri tästä kuvasta keskusteltiin? Valokuva on usein lähinnä visuaalinen tunnus, joka toimii journalistisen keskustelun rytmittäjänä, mutta jää itse keskustelun ja analysoinnin ulkopuolelle. Tässä voisimme tutkia journalismissa yleensä viime vuosina ilmennyttä tasa-arvo- tai rasismikeskustelua, johon "Sir Vilin" tapaus niveltyy. Kuvatutkimuksen kannalta on kuitenkin kiinnostavampaa selvittää mitkä ovat tässä nimenomai-

sessä lehtikuvassa (kuva 1) paljastuvat, sukupuolisia tai rasistisia mielikuvia heittävät kuvalliset elementit – muun muassa suomalaisen ja filippiiniläisen tai naisen ja miehen vastakkainasettelu - ja kuinka analysoida niitä. Alunperin ilmeisesti neutraaliksi tarkoitettu "Sir Vili" -valokuva kytkeytyi sukupuolikiäri-keskustelun jälkeen ulkomaalaiskeskusteluun. "Sir Vili" -debatissa ei kuitenkaan puhuttu siitä, kuinka keinotekoinen ja kärjistävä HS:n valokuvaajan luoma asetelma oli ja kuinka tämä asetelma korosti sukupuolista tai etnistä vastakkainasettelua. Näkemykseni mukaan asetelmallisuus peittyi sen takia että kysymys oli nimienomaan uutiskuvasta, jonka ns. geneerisiin ominaisuuksiin kuuluu esittäytyminen realistisena ja totuudellisena. Seppäsen (1996, 17) mukaan dokumentaarisen kuvauksen genrelle ovat ominaisia suoraviivaisuus, manipuloimattomuus, kohteiden 'todellisen olemuksen' kunnioittaminen ja tätä kautta syntyvä journalistista tekstiä autentisoiva vaikutelma.

Dokumentarismista puhuttaessa unohdetaan monesti vieläkin että dokumentaarinenkin valokuva on konstruktio. Tällaisesta unohduksesta löytyy historiasta useita esimerkkejä. 1930-luvulla suuri yleisö ajatteli Yhdysvaltain FSA-projektin valokuvien esittävän käsin koskematonta todellisuutta, vaikka Dorothea Langen kuuluisat, maatyöväestöä esittävät työt harkittuine eleineen ja kohdetta korostavine kuvakulmineen olivat mitä suurimmassa määrin rakennettuja valokuvia. Myös jokainen lehtikuva on tulos kuvaajan valinnoista. Kuvan kerronnan voidaan katsoa koostuvan näistä uutiskuvan genreominaisuuksiin kuuluvista, useimmiten juuri huomaamatta jäävistä elementeistä (esim. kuvakulmat, etualan korostaminen) sekä varsinaisesta kuvan objektien sommittelusta¹. Lienee aiheellista tehdä pieni teoreettinen sukellus siihen mille arkiajattelussa esiintyvä valokuvan realismi sitten oikein perustuu. Ehkä voidaan sanoa, että se että valokuva on teknisesti realistinen tuntuu jotenkin perustelevan arkijärjelle sen että valokuva olisi myös ontologisesti realistinen eli totuudenmukainen.

Valokuvan realismi - indeksisyyttä?

Valokuvan geneerisenä perustana toimivasta valokuvan realismista viime vuosina käyty keskustelu on ollut moniulotteista, mutta useimmiten tiettyjen perusoleusten ympärillä jähkailevaa. Perimmäinen kysymys on ollut se, mitä realismilla ylipäänsä tarkoitetaan, mille se perustuu. Joidenkin teoreetikkojen mukaan valokuva nähdään samankaltaisena kuin materiaallinen todellisuus, toiset taas tyytyvät siihen, että realismi on tulos valokuvan mekaanisesta toistokyvystä ja se syntyy havainnoijasta riippumatta. Yhteistä näille teoreetikoille on valokuvan ymmärtäminen ikonisena, todellisuudenkaltaisena viestinä. Itse siirtäisin realismin painopistettä valokuvan kopioimiskykyä korostavasta ikonisuudesta valokuvan indeksisyyteen, jolloin kopioimiskyky ei ole tarkastelun keskipisteenä. Yritän perustella siirtymää seuraavassa.

Esimerkiksi Don Slaterin (1996) mukaan valokuva on peräti kolmella tasolla realistinen: a) valokuvan ikoninen esitystapa on näkemisen tasolla realistinen – valokuva kopioi kohteensa ja toistaa renessanssin kehittämää maalaustaiteen perspektiivijärjestelmää b) valokuva on ontologisella tasolla realistinen, koska se on indeksisessä suhteessa kohteeseensa c) valokuva on mekaanisesti realistinen, koska se syntyy fotokemiallisesti kuvaajasta riippumatta. Slaterin realismikäsitystä a) voidaan arvostella siitä, että se ei erottele illusionismia ja realismia, sillä siinä korostetaan valokuvan esittävän maailman sellaisena kuin maailma esittäytyy paljaalle silmälle. Korostaisin Slaterista poiketen sitä, että valokuvan realismi rakentuu tosiasiasa b) valokuvan indeksisyydelle. Valokuva ei ole realistinen myöskään ensisijaisesti siksi, että se c) kopioisi mekaanisen uskollisesti ja kuvaajasta riippumatta ulkomaailmaa, vaan siksi että tiedämme valokuvan esittävän

todellisia esineitä ja asioita, vaikka valokuvan mekaaniset esityskeinot eivät kuvaajan tekemien valintojen takia toistaisikaan niitä filmille täsmälleen samanlaisina kuin todellisuudessa.

Valokuvan ja havaitsemisen välistä suhdetta pohdittaessa on otettava huomioon, että valokuva ei edusta samanlaista kuvaa, joka hahmottuu silmän verkkokalvolle, vaan kyse on lähinnä rinnastuksesta. Tämä näkyy esimerkiksi kuvattaessa liikkeessä olevaa kohdetta: nopean suljinajan avulla tehty pysäytyskuva on täysin kameran ja kuvaajan kuvaushetken valinnan luoma esitystapa. Onkin täsmällisempää sanoa, että valokuvan esitystavoilla on rinnastava yhteys havaitsemiseen, mutta ne eivät suoraan toista havaintoa. Osan tästä yhteydestä luo valokuvan indeksinen suhde kohteeseensa. Tiedämme kokemuksemme perusteella että tietynnäköinen kohde on ollut tiettyinä hetkenä liikkeessä kameran sulki-
men edessä, vaikka kohde kuvassa on kameran mekaniikan takia pysähtynyt ja ääri-
viivoiltaan epäselvä. Pysäytyskuva on John Snyderin ja Neil Walsh Allenin (1982) mukaan visuaalisessa kulttuurissa rakentunut esityskonventio, joka esittää kohteen "ikäänkuin" olisimme havainneet sen tiettyinä hetkenä. Myös jotkut objektiivit voivat tuottaa hyvinkin epäluonnollisen kuvan (esim. laajakulma).

Lehtivalokuvauksessa hyödynnetyt valokuvan esitystavat näyttävätkin viattomilta valokuvan indeksisyyden takia: itse todellisuushan se meille esittäytyy kun - hiukan kärjistäen - kilpa-auton renkaat näyttävä soikeilta. John Tagg (1988, 4) korostaa kuitenkin, että valokuvalliset esitykset ovat historiallisesti muotoutuneet valokuvan yhteiskunnallisissa tulkintakäytännöissä, joiden tuloksena tietyt merkityksiä välittävät esityskonventiot tuntuvat luonnollisilta. Uutiskuvissa on toistuvia geneerisiä piirteitä, kuten kuvakulmat ja etualan korostaminen, jotka ovat havainnon ja kuvajournalistisen kulttuurin muodostamia yhdistelmiä. Esimerkiksi kuva "Sir Vilistä" ja tytöistä on otettu sanomalehden ryhmäkuvien tapaan melko tiukkaan rajaamalla, etualaa korostaen ja suhteellisen neutraalisti kuvaajan silmien tasolta. Todellinen havainnoija olisi kuitenkin ehkä kiinnittänyt huomiota myös taustana olevaan taloon. Rajaamalla katsojan huomio kiinnittyy pääasiaan eli kohteiden sommitteluun. Rajauksella ja kuvaushetkellä kuvaaja on halunnut katsojan kiinnittävän huomionsa tiettyihin kuvan sisältämiin merkityksiin, jotka syntyvät kuvakulmista, henkilöiden asennoista ja eleistä. Uutiskuvan hillittyjen konventioiden ja kohteiden olemassaolosta todistavan indeksisyyden takia huomio ei kuitenkaan kiinnity ensisijaisesti siihen miten kuva esittää kohteensa, vaan itse kohteisiin. Eri asia voisi olla, jos kuvaaja olisi kiivennyt talon katon ja ottanut kuvan alaviistoon laajakulmalla! Tällöin "Sir Vilin" ja tyttöjen välinen suhde olisikin muuttunut tasavertaisemmaksi heidän ollessa selkeästi kuvaajan kohteekseen valitsema ryhmä, mutta huomion keskittyessä erikoiseen kuvakulmaan olisi asentojen ja eleiden merkitys samalla hämärtynyt.

Hedelmällisintä on siis tarkastella valokuvaa sosiaalisissa yhteyksissään ja pyrkiä kartoittamaan sitä, mitkä ovat lehtikuvan journalistisessa käytännössä muok-
kaantuneet esityskonventiot. Näitä konventioita (kuvakulmat, henkilöiden tunnistettavuus ym.) voitaisiin pitää uutiskuvan ns. geneerisinä esitysmuotoina. Geneerisyys toimii uutistuotannossa välittävänä ja koossapitävänä tekijänä: uutisvalokuva on nimenomaan yhteiskunnallisen toiminnan esittämisen muoto. Oletamme itsestäänselvästi, että "Sir Vilin" ja tyttöjen tapaamisessa on kyse todellisesta tapahtumasta, jonka kuvaaja on dokumentoinut, taiten uutiskuvan journalististen ja geneeristen sääntöjen mukaan (vrt. Ridell 1994).

Kohti kuvan rakennetta

Helsingin Sanomien kuvaajan mukaan tilanne oli todellinen: tytöt tulivat tervehtimään "Sir Viliä", joka oli asunnollaan pukeutunut hautovan kuumuuden vuok-

si täysin vapaasti (kuva 1). Asetelma "Sir Vilistä" ja tytöistä on toisaalta rakennettu nimenomaan kameraa varten: se kertoo jo olemuksellaan, että valokuvaaja on halunnut esittää lehden lukijalle jotain mielestään olennaista vaimovälityksestä. Tässä on yksi syy kuvan mieleenpainuvuuteen, sillä tällainen muotokuvanomainen kuva on uutiskuvana suhteellisen harvinainen: lähinnä se tulee esiin poliittisten uutiskuvien yhteydessä.

Kuvaa voidaan analysoida tarkemmin rakenteellisella tasolla. Kuvaaja on ensinnäkin valinnut sivuttaisen kuvakulman. Kaksi oikealla olevaa naista katsoo ohitse kameras, kaksi vasemmalla kameraan. "Sir Vili" itse katsoo mielenkiintoisesti alhaalta ylös naisia kohden, mikä tekee hänestä kaksinaisella tavalla sekä valtaa osoittavan subjektin että toisaalta kuvaajan ja naisten objektin. Kuva sisältää useita ristiriitaisia viestejä: kolonialistisia, sukupuolirooleihin liittyviä ja seksuaalisia.

Näkemykseni mukaan uutiskuva koostuu erilaisista "kielellisistä" merkityselementeistä, joiden sijoittelua kuvassa ohjaa konventionaaliseksi uutiskuvan geneerisyys. Tähän geneerisyyteen katson kuuluvaksi ainakin sommittelun (lähikuvissa esim. etualan korostus, henkilöiden tunnistettavuus) kuvakulmat ja rajauksen. Näin syntynyt "objektiivisuutta ja neutraalisuutta" korostava yhteiskunnallinen uutiskuva heijastaa sisältönsä kautta erilaisia sosiaalisia suhteita. Valokuva voidaan tarkastella erilaisten yhteiskunnallisten diskurssien heijastajana, samaan tapaan kuin tekstuaalinen esitys heijastaa sosiaalista järjestystä². Kuvan yhteydessä on kuitenkin tuskin syytä puhua varsinaisesta diskurssianalyysistä, sillä useimmat diskurssianalyytikot näkevät lingvistisen analyysimetodin soveltuvan vain tekstin yhteyteen. Esimerkiksi Norman Fairclough (1992, 195) näkee diskurssianalyysin lähinnä vain lingvistisenä tekstianalyysinä. Ajatusta voidaan lähestyä kuitenkin myös kuvan kannalta.

Tämänkaltainen lähestymistapa näyttäisi löytyvän sosiolingvistiikasta tai ehkä paremminkin sosiosemiotikasta, joka analysoi myös visuaalista ilmaisua. Gunther Kress ja Theo van Leeuwen (1990, 1996) eivät tarkastele sitä, kuinka kuvaa voitaisiin analysoida lingvistisesti, vaan sitä kuinka kuvalla voidaan ilmaista samankaltaisia sosiaalisia suhteita ja merkityksiä kuin tekstilläkin (1996, 2). Kress ja Leeuwen viittaavat Hallidayn (1978) sosiolingvistiikkaan, jonka mukaan tekstillä on kolme pääfunktioa: a) ideationaalinen (ideational) eli esittävä antaa tietoa tekstin kohteena olevasta maailmasta, b) suhteuttava (interpersonal) kertoo kertojan suhtautumisesta tekstin kohteeseen ja c) tekstuaalinen (textual) muodostaa tekstuaalisen järjestyksen. Teksti esiintyy siis aina konkreettisesti kontekstissa. Samoin myös valokuva esittää realistisena a) todellisia olemassaolevia objekteja b) valokuvan ottajan sommittelun ja kuvaushetken avulla määrittelemästä näkökulmasta. Uutiskuvan ollessa kyseessä kuva on c) asemoitu osaksi sanomalehden sivun tekstuaalista järjestelmää (Kress & Leeuwen 1996, 13-42). Katsojalle nämä tasot näyttäytyvät yhteensulaneina, minkä takia niiden tuottamien merkitysten analysointi on arjen lukutilanteessa vaikeaa: kuva huomioidaan aamiaispyödyssä vilkaisulla³.

Aluksi tarkastelen Kressin ja Leeuwenin ajatusten pohjalta valokuvan ideationaalisuutta eli esittävyttä. Realistista visuaalista ilmaisua, samaan tapaan kuin verbaalista ilmaisua, rajoittaa sosiaalinen yhteisö, koska ilmaisija pyrkii yleensä mahdollisimman suureen ymmärrettävyyteen. Näin esimerkiksi ylhäältä alaspäin otetulla valokuvalla on yleinen taipumus tehdä kohteestaan "heikompi" kuin alhaalta ylöspäin otetulla kuvalla. Visuaalinen kieli on puhutun ja kirjoitetun kielen tavoin sosiaalinen konstruktio (kts. myös Sirkkunen 1996).

Valokuva voi esittää tiettyjä tulkittavia struktuureja, vaikka kuvallinen esittäminen ei voi toistaa kaikkia lingvistisiä muotoja. Esimerkiksi Seppäsen (1996, 11) mukaan valokuvalla ei ole esimerkiksi aika- ja persoonamuotoja, sitaatin merkittämisen kykyä, lauseenvastikkeita, erisnimiä, sijamuotoja tai täyteilmaisuja. Hä-

nen mukaansa valokuvan kyky esittää ajallisia tiloja on myös varsin puutteellinen, sillä se on sidoksissa menneisyyteen. Seppänen näyttäisi olevan oikeassa: esimerkiksi futuurin esittäminen valokuvan avulla vaatii valokuvan teknistä muokkaamista, vaikka se lehtikuvissa periaatteessa mahdollista onkin esimerkiksi arkkitehtoonisten suunnitelmien yhteydessä. Sen sijaan kuvalle mahdollista on esimerkiksi kielelle ominainen narratiivinen toiminnan ja sen kohteen kuvaaminen (Pekka osoittaa Mattia) sekä objektien käsitteellinen luokittelu (Pekka ja Matti).

Esittävyiden alueella voidaan siis puhua narratiivisuudesta, kertomuksellisuudesta. Se taas poikkeaa toisesta visuaalisesta pääilmaisumuodosta eli kuvan

Kuva 2 ylhäällä keskellä, kuva 3 alhaalla oikealla.

käsitteellisyydestä, joka tarkoittaa kuvan sisällön jäsentymistä luokkiin (Kress & Leeuwen 1996, 56). "Sir Vili" -kuvissa on molempia visuaalisia merkityselementtejä. HS:n avaus sivun kuva "Sir Vilistä" ja filippiiniläisistä toimii sukupuolisesti ja etnisesti luokittelevana: Veli Karppanen toimii kuvan keskuksena, johon naiset ovat suorassa syntagmaattisessa suhteessa. Karppasen asemaa vahvistaa kulttuurinen sidos: hän on ainoa kuvan kohteista, joka on välittömästi tunnistettavissa suomalaisiksi. Kertovaan diskurssiin kuuluva kuvateksti vahvistaa että kysymys on välittäjästä, joka (aktiivisesti) valitsee vaimoja Suomeen. Karppasen naiseen luoma katsekontakti toimii sosiaalisen suhteen vahvistajana. Sa-

moin tasainen tausta, syvyyden puute ja etualan korostaminen vahvistavat naisten kuulumista samaan etniseen ja sukupuoliseen luokkaan (vrt. Kress & Leeuwen 1996, 81). Nämä ovat toisaalta lehtikuvien henkilökuville ominaisia geneerisiä ilmaisukeinoja.

Kressin ja Leeuwenin käsittelemistä kertomusrakenteista taas toimija ja kohde esiintyvät usein myös lehtikuvissa. Esimerkiksi ryhmä voi olla toisen ryhmän toiminnan kohteena, jolloin on kyse aktioprosessista. Kun sosiaalinen suhde luodaan katseella, on kyse reaktiosta. Esimerkiksi Karppanen luo katseellaan yläpuolellaan olevaan naiseen suuntautuneen, transaktiivisen reaktiosuhteen. Särön asetelmaan tuo äärioikealla sijaitsevan naisen katseen suuntautuminen ulos kuvasta, jolloin hän vaikuttaa vetäytyneeltä, jopa tympäytyneeltä. Tällainen ulospäin suuntautunut, ilman varsinaista kohdetta oleva katse luo yleisen (ei-transaktiivisen) reaktiosuhteen kuvan kehysten ulkopuolelle ohjautuessaan, jolloin kuvan merkitys muuttuu, tässä tapauksessa ryhmästä "ulospyrkivänä" "Sir Vilin" viehätysvoimaa olennaisesti vähentäen (mt., 66).

Apuna voidaan käyttää myös fyysisiä esineitä. Tällaisesta tapauksesta voidaan ottaa esille kuva, jossa Veli Karppanen ottaa avokätisesti vastaan tulokkaansa (kuva 2). Tässä kuvassa sosiaalinen suhde luodaan myös fyysisesti kädenojenuksen kautta, jolloin on kyse suuntautuneesta reaktiosta, jossa käytetään myös fyysistä esinettä. Avaussivun kuvassa (kuva 1) Karppasen käsi ohjautuu toiseen suuntaan kuin katse, mikä voidaan tulkita yrityksenä hallita koko ryhmää. Toisaalta Karppanen näyttäytyy itse naisten kohteena. Äärimmäisenä vasemmalla oleva nainen ojentaa kättään suojelevasti Karppasen olkapäälle.

Seuraavaksi tarkastelen ns. interpersoonallista ulottuvuutta. Toinen nainen oi-

kealta luo hymyilevän katseen kohti katsojaa, jolloin katsojan myötätunto identifioituu kohti "morsiamia". Katsojan huomiota ohjaaviin interpersonaalisiin keinoihin kuuluvat myös perspektiivin käyttö, kuvakulmat ja sosiaalista etäisyyttä heijastava kuvakoko: "Sir Vili" ja filippiiniläiset on kuvattu ryhmäkuvan tyyppisesti niin että kaikki näkyvät yleiskuvassa katsojalle kokonaisuudessaan ja "Sir Viliä" lukuunottamatta samanarvoisina. Uutisvalokuvassa kuvakulmat ja kuvakoko vaihtelevat melko vakiintuneesti.

Kuvat on sijoitettu lehden sivulle kokonaisuudeksi, jolloin voidaan puhua tekstuaalisesta funktiosta ja tarkemmin valokuvien informaatioarvosta, joka tarkoittaa sijoittelua ylös-alas, oikea-vasen akselilla. Toinen kuva (kuva 2) luo tekstisivulla luokittelevan suhteen. Sen sijoittaminen artikkelikokonaisuuden yläosaan painottaa valokuvalla lehden taitossa annettua merkitystä. Samalla se vetoaa katsojaan emotionaalisella tasolla ja esittää yleistä informaatiota (avosylin filippiiniläiset vastaanottavasta "Sir Vilistä"), johon tekstiosuus ja kaksi alaosaan symmetrisesti sijoitettua pienempää valokuvaa tarjoavat tarkentavia yksityiskohtia esittämällä filippiiniläisiä ryhmäkuvassa (mt., 194).

Tekstuaaliseen funktioon kuuluu myös kuvan aineiden erottuvuus. Esimerkiksi alaoikealla kuvassa (kuva 3) esiintyvä filippiiniläismies muodostaa vastakohtaparin avaussivun kuvalle: Karppasen hallitessa kuvansa etualaa on filippiiniläismies naisryhmänsä taustalla, kasvojen paljastuessa vain osittain. Hänen roolinsa on siis lähes merkityksetön. Kress & Leeuwen käyttävät tällaisesta henkilöstä suhteessa muuhun ryhmään nimitystä taustahahmot (circumstances), jolloin kohde voidaan jättää pois ilman että kuvan merkitys olennaisesti muuttuisi. Tässä on kyseessä yksittäinen henkilö (setting), joka on häivytetty etualan naisten peittäessä miehen osittain. Häivytytys voidaan toteuttaa myös jättämällä tausta valokuvassa tarkentamatta, värittömämmäksi taikka joko yli- tai alivaloteutuksi (mt., 71).

"Sir Vili" -kuvasta löytyy siis periaatteessa kahdenlaisia kuvallisia diskursseja. Toisaalta Karppanen näyttäytyy filippiiniläisiä hallitsevana, jopa patriarkaalisena hahmona. Tämä antaa aihetta tulkita kuva rassistisena ja naisia alistavana. Toisaalta - Kai Linnilän sanoin - "sian näköinen" ja arasti päyilevä Karppanen on myös selvästi kuvaajan ja osin myös omaehtoisten

Kuva 2

Kuva 3

naisten objekti. HS painottaa jälkimmäistä tulkintaa: naimakauppaa metsästävät naiset ovat tarjoutuneet Karppaselle.

Kressin ja Leeuwenin tarkastelun heikkous on siinä, että jokainen kontekstissa esiintyvä kuva koostuu useista merkitystasoista, joiden esille saanti edellyttää monimutkaisia ja mielivaltaisiltakin tuntuvia teksti-analyyseja. Kuitenkin Kress & Leeuwen asettavat käytännössä tietyt kuvan rakenteet etusijalle ja pyrkivät selittämään kuvaa niistä käsin, kuten Pietilä (1997, 81) huomauttaa. Eräs ratkaisu voisi löytyä sosiosemiotikkojen painottamasta seikasta että kuvia voidaan ja tuleekin tulkita vain konkreettisen arkipäiväisen kontekstinsa kautta. Kuvamerkitysten ja tulkitsijan välille syntyy yhteys juuri tämän kulttuurisen sidoksen avulla. Lehtikuvan kohdalla se voisi merkitä sitä että geneerinen uutiskuva pyrkii yleensä tiivistämään merkityksensä ”yhdellä iskulla” avautuvaksi, kuten käsitteelliseksi painottuvassa esimerkkikuvassamme ”Sir Vilin” ja filippiiniläisten väliseen luokitteluvaan suhteeseen. Tätä tulkintaa korostaa myös oheistava uutisteksti. Taa-sen esimerkiksi politiikassa esiintyy usein pääpainoltaan narratiivisia esityksiä, joissa kuvan sisältämät ilmeet ja eleet kertovat henkilösuhteista.

Uutiskuvan ollessa kyseessä kuvan merkitystä ohjaa oleellisesti uutisyhteys, joka lankeaa Kressin & Leeuwenin luokittelussa lähinnä tekstuaalisen funktion alaisuuteen. Lehtikuvaa ympäröi sananmukaisesti teksti. Kuvia tulkitaan useimmiten tekstin avulla, vaikka on myös puhtaasti visuaalista ilmaisuja ja merkityksiä. Käytännössä visuaalinen ja verbaalinen nivoutuvat toisiinsa: graafinen kirjoituskin hyödyntää piktoriaalisia elementtejä. Uutiskuvan tutkimuksessa voidaan tutkia sitä kuinka valittua näkökulmaa aiheeseen voidaan tukea lingvivistisesti. Tämä tapahtuu esimerkiksi metaforien ja objektivoinnin avulla. Kuvaa kehystävät otsikko ja kuvateksti kuuluvat yleensä uutisen näkymättömän kertojan diskurssiin, ellei kyse ole esiintyjän sitaateista. Leeuwen on esittänyt useita kuvateksteille mahdollisia tekstimuotoja, jotka tukevat valittua tulkintamallia ja esittävät sosiaalisen toiminnan epäsuorana. Koska valokuva on realistisena esityksenä jo itsessään objektivoinnissa, voidaan kuvatekstillä vahvistaa ”mutkatonta” vaikutelmaa. (Leeuwen 1995, vrt. Kress & Leeuwen 1996, s. 76). Tällä ei kuitenkaan tarkoiteta sitä, että teksti tuottaisi kuvan merkitykset, vaan kyse on vastavuoroisesta suhteesta. Esimerkiksi ”Sir Vili” -kuvassa (kuva 1) pääotsikko: ”Välittäjä valitsee Manilasta vaimoja Suomeen” toimii uutisen kertojan asemaa vahvistavana tosiasiaväitteenä. Samalla lehtikuva toimii tämän kertovan diskurssin autentisoijana: tytöt ovat järjestäytyneet Veli Karppasen ympärille ”valittaviksi”. Sukupuolirooleja korostavat alaotsikko ja kuvateksti toteavat vaimovälityksen olevan kahden osapuolen välisen sopimuksen tulos: ”naiset tarjoutuvat usein itse vaimoehdokkainaan”. Samoin toisen kuvan kuvatekstissä (kuva 2) todetaan ”Naiset tulevat Veli Karppasen luo”. Mikäli tällaiset ilmaukset yhdistyvät uutistekstiin, jossa kuvattu ryhmä nähdään passiivisena toiminnan kohteena, syntyy vaikutelma (tässä tapauksessa etnisestä) ryhmästä, joka ei juurikaan itse pysty vaikuttamaan olosuhteisiinsa (mt., 104.). Näin uutinen toimii valittua diskurssikäytäntöä uudistavana. Samalla uutinen uusintaa tämän diskurssin järjestystä erityisenä ilmenemismuotona (vrt. Fairclough 1995b, 65).

Kuva filippiiniläismorsiamista saa aivan erityisen merkityksen sanomalehden sivuilla julkaistuna, osana uutistuotantoa. Realistisena ja perspektiivisenä esittäytyvä lehtikuva taivuttelee lukijaa kertovan diskurssin esittämän yksioikoisen tulkinnan puolelle; hulppeat ulkomaalaiset naiset ovat mutkattomasti tarjoutuneet suomalaiselle Karppaselle. Kuvan modaalisuus eli luotettavuus ja totuudellisuus siis riippuu tekstin tavoin sanoman sosiaalisesta kontekstista eli uutisen geneerisyys ”kampeaa” kuvan diskursiivista sisältöä uutismaiseksi. Uutiskuvalla on myös omia tapoja luotettavuutensa esittämiseen: uutisvalokuvassa painotetaan naturalistista ja todenmukaista ulkoasua, vaikka tämä lopputulos saataisiinkin aikaan hyvin keinotekoisella asetelmallisuudella kuten usein on laita henkilöku-

vissa. Jo valokuvan olemukseen kuuluu niin sanotun reproduktiivisen illuusion tuottaminen, jota voitaisiin kuvata katsojan taipumukseksi olettaa fotokemiallisen kuvan esittävän autenttista todellisuutta eikä esimerkiksi paikalle raahattuja lavasteita (Allen 1995, 86). Tätä ominaisuutta lehtikuvaus käyttää hyväkseen. Kertova diskurssi ja uutiskuva vahvistavat toinen toisiaan. Kyse on todellisuuden esittäytymisestä lukijalle.

Valokuva-tapahtuma?

“Sir Vilin” saaman kuvajulkisuuden voidaan katsoa edustavan journalistista tapahtumaa, jollainen on sosiaalinen konstruktio. Lehden sivulla näkyy vain journalistisen työprosessin lopputulos. Valokuvan avulla rakennetaan journalismissa tapahtumanomaisuutta, lehtikuva kiteyttää journalistisen esityksen journalistisen tekstin ajassa ja tilassa. Sen avulla lukija saa välittömän tuntuman uutisen tapahtumapaikkaan ja niihin konkreettisiin oloihin, joista journalistisen tekstin merkityksen kumpuavat.

Erityisen mielenkiintoinen “kuvatapahtuma” on silloin kun sen kohteeksi joutuu ns. tavallinen kansalainen. Hän voi joutua uutiskuvassa edustamaan esimerkkitapausta joko positiivisessa tai negatiivisessa mielessä. Tästä voi olla ennalta arvaamattomia seurauksia kohteelle itselleenkin.

Näin oli “Sir Vili”- tapahtumaketjussa: yritteliäs avioliittovälittäjä joutui lopulta kriittisen huomion kohteeksi. Valokuvaajan mukaan artikkelin päähenkilö oli tietoinen kuvan syntyprosessista ja myötävaikutti kuvausasetelmiin. Tästä ja myönteisestä tai neutraalista tekstistä huolimatta kannanotot vaimovälitykseen muuttuivat muissa tiedotusvälineissä vähitellen kielteisiksi ja Veli Karppaselta evättiin lopulta viisumi Filippiineille. Syy ei ollut välttämättä Karppasessa, vaan samaan aikaan virinneessä ulkomaalaiskeskustelussa, johon alunperin sukupuolirooleihin liitetty tapahtuma niveltä ja jota kautta Karppanen leimaantui (vrt. Helminen 1996, 15-17). Puhtaan valokuvallisen tarkastelun lisäksi tarvitaan yhteiskunnallinen viitekehys, josta käsin poikkeuksellinen julkisuus selittyy.

Viime vuosina arkikieleen onkin iskostunut mediatapahtuman käsite. Monasti sillä tarkoitetaan negatiivista ja tiedotusvälineiden keinotekoisesti luomaa tai pitkittämää julkisuutta: savua ilman tulta. Asiaan on kuitenkin toinenkin, tutkimuksellinen näkökulma. Sen mukaan mediatapahtumassa tuodaan esille yhteiskunnassa piilevinä olleita ja yhteisön koossapysymisen kannalta tärkeitä diskursseja, joiden ilmitulo käynnistää moneen suuntaan etenevän ketjureaktion. Parhaassa tapauksessa tämä laajenee myös tiedotusvälineiden ulkopuoliseksi keskusteluksi. Julkisuuden venyminen ja paukkuminen johtuukin siis aiheesta.

Tällaisen kannan on omaksunut esimerkiksi John Fiske (1994), jonka mukaan tapahtumien ja julkisuuden yhteensulautuminen kuuluu modernin yhteiskunnan luonteeseen. Julkisuuden keinotekoisuudella moralisointi on taistelua tuulimyllyjä vastaan. Karin Becker (1995, 633) muistuttaakin, että mediatapahtuman käsite on ongelma lähinnä journalismin ammatillisille normeille, joihin kuuluu yhä perinteinen käsitys medioiden ulkopuolisen todellisuuden koskemattomuudesta. Hänen mukaansa aiheet ja toimittajien niistä muokkaamat journalistiset esitykset ovat väistämättä samaa sosiaalista todellisuutta ja usein myös rituaaliomaisessa vuorovaikutuksessa keskenään. Näin tapahtuu usein esimerkiksi mielenosoituksissa, joissa mielenosoittajat voivat tahallisesti pyrkiä eleillään “valokuvauksellisuuteen”.

Sanomalehtien loputtomasta kuvakaruselestä nousee esiin yksittäisiä kuvia vain harvoin. Kuuluisat lehtivalokuvat rikkovat mediarutiinia, joten ne ovat mediatapahtumia, joskaan eivät aivan Daniel Dayanin ja Elihu Katzin (1994) esitellemässä mielessä. Painotan heistä poiketen, että uutiskuvan merkittävyys raken-

tuu vasta sitä seuraavassa julkisuudessa. Kärjistäen voisi sanoa että kun Dayan ja Katz pitävät mediatapahtumana kymmentä valokuvaaja saman kohteen kimpussa yhtä aikaa, niin mediatapahtuma on myös kymmenen kuvaajaa samalla paikalla peräkkäin tai yhden kuvaajan yksi valokuva, jos se julkaistaan kymmenessä lehdessä. Merkittävä uutiskuva, kuten "Sir Vilin" tapauksessa, voi syntyä myös ennakoimattomasta ja yhtä hyvin huomiotta jäävästä tapahtumasta – ei välttämättä kruunajaisista kuten Dayan ja Katz esittävät. Vasta avioliittovälitystä koskeva jatkokeskustelu antoi Karppasenkin kuvalle historiallista merkitystä – suuremmissa tai pienemmissä mittakaavassa. Valokuva jää elämään keskustelua seuraavien uudelleenjulkaisujen myötä ja nämä julkaisut voivat olla tiedotusvälineissä tai niiden ulkopuolella (esim. historialliset kuvateokset, elokuvat, julkisteet, mainokset, t-paidat). Jacobs (1996) on kiinnittänyt huomiota siihen seikkaan, että Dayanin ja Katzin antropologisoiva määrittely painottaa liikaa mediatapahtumien seremoniallisuutta. Jacobs korostaa osan erilaisista sosiaalisista kriseistä nousevan mediatapahtumiksi ilman, että tätä olisi varsinaisesti suunniteltu etukäteen. Tällöin mediatapahtuma voi saada myös kriittisen sävyn ja siitä voi tulla osa yhteiskunnallista kamppailua tapahtumille annettavista merkityksistä. Valokuvan merkitysjärjestelmän avoimuuden takia sen avulla voidaan kuvittaa monenlaisia erilaisia kannanottoja. Tällainen "kulttuuritutkimuksellinen" mediatapahtuman käsite poikkeaa luonnollisesti Dayanin ja Katzin hahmotteluista, jotka nojaavat enemmänkin tiedotustutkimuksen funktionalismin perinteeseen. Siinä mediatapahtuma välittää nimenomaan rituaalisesti yhteisesti hyväksytyjä arvoja, ei niinkään toimi kamppailun areenana (Curran 1996, 127).

Veli Karppasen kuvien merkitys muuttui olennaisesti tiedotusvälineiden suhtautumisen muuttuessa vähitellen kriittisemmäksi. Tässä voitaisiinkin puhua vaimovälityksen muuttumisesta mediatapahtumaksi Jan Ekecrantzin ja Tom Olssonin (1994, 58) omaksumassa merkityksessä, joka korostaa mediatapahtuman yhteiskunnallista roolia keskustelun aiheiden ja lähtökohdan tarjoajana. Ekecrantz ja Olsson näkevät mediatapahtuman kehittyvän tiedotusvälineissä: sanomalehdet kopioivat uutisaineistoa ja lisäävät uusia näkökulmia ja arvioivat entisiä. Tällaisessa etenevässä journalistisessa prosessissa valokuvista tulee tärkeitä keskustelun kokoajia, ne muistuttavat alkulähtökohdista ja herättävät lukijoiden muuten ehkä herpaantuvaa huomiota. Samoilla tai samantyyppisillä valokuvilla voidaan autentisoida hyvinkin erilaisia painotuksia. Valokuvista voi tulla kohtioita erilaisille yhteiskunnallisille kamppailuille, kuten tässä tapauksessa keskusteluun sukupuolirooleista sekä ulkomaalaisten naisten oikeuksista, jota käytiin useissa tiedotusvälineissä syksyllä 1995 (esim. Ilta-Sanomat, Iltalehti, Ajankohtainen kakkonen) ⁴.

Tässä "mediatapahtumasoitumisessa" valokuva saattaa joutua palvelemaan myös aivan vastakkaista argumentointia. Filippiiniläisten ja Karppasen ryhmäkuva (kuva 1) on otsikoitu aikakauslehti Hymyssä (10/1995, kuva 4) "Vaimovälittäjä Sir Vilin hurja menneisyys. Törkeästä pahoinpitelystä vankeutta". Hymy-lehden artikkeli löytää Karppasen taustalta muun muassa käräjäoikeuden päätöksen pahoinpitelystä ja ehdollisen vankeustuomion. Lehti korostaa Karppasen alistavan filippiiniläisyytensä. Näin Karppanen muuttuu HS:n kuvaamasta vapaasta ammatinharjoittajasta pikkurikolliseksi. Tosin myös Helsingin Sanomat kertoo syyskuussa (29.9.1995) pahoinpitelysyytteestä, mutta ilman valokuvaa. Silloin kun HS käyttää Karppaseen kriittisesti suhtautuvan artikkelien kuvittamiseen valokuvia (mielipidesivu 14.9), ne ovat ennen julkaisematonta aineistoa. Näin lehden alunperin omaksuma myönteinen kanta vaimovälitykseen ei joudu liian ilmeiseen ristiriitaan uuden, kriittisen aineiston kanssa.

Sekä Helsingin Sanomien että Hymyn käyttämä avaussivun kuva tiivistää metaforisesti vaimovälityksen ympärille kiinnittyneitä sukupuoli- ja rasismiteemoja,

Kuva 4

kuten suomalaisen miehen kriisin ja etnisen vastakkainasettelun. Karppasen ympärille ryhmittyneistä filippiiniläisistä osa suhtautuu Karppaseen myönteisesti, osa itsenäisemmin ja kielteisemmin. Karppanen hallitsee etualaa, mutta interpersoonallisiin keinoihin kuuluva ylhäältä alas suuntautuva kuvakulma, Karppasen alastomuus ja Karppasen alhaalta ylöspäin suuntautuva katsekontakti tekevät hänestä myös alistuvan kohteen. Kuvaajan sitoutumattomuutta kohteisiin kuvastaa hänen valitsemansa hiukan sivuttainen kuvakulma. Nämä kerrontakei-not asettuvat uutiskuvan ilmaisumuotojen puitteisiin minkä takia niitä on vaikea havaita kuvan ja katsojan välisen generisen tulkintasopimuksen takia. Kuvan sommittelun moniulotteisuus mahdollistaa myös Hymy-lehden omaksuman kriittisen lähtökohdan. Tässä on yksi syy siihen, miksi kuva nousi esiin myös muissa tiedotusvälineissä kuin HS:ssä. Sen avulla voitiin esittää tiivistetyssä muodossa vaimovälitysjupakan alkulähtökohdat.

Miksi "Sir Vili" -kuva sitten tuntuu – uutiskuvan roolistaan huolimatta – suomalaisen-filippiiniläinen -asetelmassaan ja tyypittelevyydessään häiritsevältä ellei jopa silmäänpistävältä sanomalehtikuvaksi? Etnisen tyypittelevyyden syitä voidaan etsiä historiallisesta visuaalisesta kuvakulttuurista. Uutiskuvan genreen kuuluvat sommittelusäännöt ovat muuttuneet historian aikana useaan otteeseen. Helsingin Sanomien kuvan kaltainen ryhmäkuva suomalaisesta ja ulkomaalaisista on nykyisin harvinaisen. Sen sijaan länsimaalaisen ja ulkomaalaisryhmän esittäminen toistui esimerkiksi vuosisadan vaihteen antropologisessa ja kolonialistisessa valokuvauksessa. Ikkunariistikoiden eteen koottua asetelmaa korostaa vielä siirtomaamuotokuville tyypillinen tuoli, johon Karppanen on istutettu. Lisäksi ikkunoiden puitteiden alaosa jakavat kuvan jokseenkin tarkkaan mustaan ja valkoiseen alueeseen, jossa "Sir Vili" hallitsee valkoista alaosa ja tytöt tummempaa. Kress & Leeuwen puhuvat tällaisten kuvaa jakavien linjojen yhteydessä tekstuaaliseen funktioon kuuluvasta kehystyksestä.

Visuaalisesti köyhä tausta muistuttaa myös viime vuosisadan antropologista valokuvausta, jolle oli ominaista erilaisten rodullisten tyyppien esittäminen pelkistettyä taustaa vasten (esim. Edwards 1990). Tällainen kuvausasetelma koros-

Dömd för misshandel Nu utreds Sir Vilis affärer

■ För några dagar sedan såg aldrig förr en Sir Veli Karppanen i den finska pressen. Hans hustru är föremål för en utredning som rör en tvist mellan honom och hans hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

den an. Men hon ringde några dagar senare och berättade att hon hade blivit misshandlad av Sir Veli Karppanen.

Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

En flicka och hennes föräldrar. Hon är dotter till Sir Veli Karppanen och hans hustru. Hon är sju år gammal.

Riksdagsfråga om hustruimporten

■ Våra lagstiftare ansvarar för att vi ska kunna importera hustrur från utlandet. Detta är en viktig fråga för många kvinnor som vill flytta till Finland. Kan vi göra något för att underlätta detta?

Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru. Enligt den finska pressen ska Sir Veli Karppanen ha misshandlat sin hustru.

Kuva 5

taa rodullista "autentisuutta" ja sisältää itessään jo vaimovälityksen kritiikin siemenen. Keinotekoisuudessaan asetelma houkuttelee myös katsojaa esittämään oman tulkintansa: tässä ovat esittäytyneet välittäjä ja hänen kohteensa, moraalisten arvostelmien tekeminen jää lukijalle. Kuva houkuttaa myös uudelleenjulkaisemiseen, koska sen avulla voidaan tiivistää keskustelun alkulähtökoh- ta iskevästi ja nopeasti, yhdellä silmäyksellä.

"Sir Vilin" ja filippiiniläisnaisten välinen suhde näyttötyy toisaalta myös arki- senä; kysehän on loppujen lopuksi vain puolison valinnasta. Esimerkiksi Miles (1994) on pyrkinyt osoittamaan että rasistinen diskurssi tukeutuu arkijärkeen ja käyttää hyväkseen historiallisesti muuttuvia rakenteita eri ryhmien hierarkisuuden perusteena, tässä puoleksena siis vaimovälitystä. Lehtikuvan kohdalla on toisaalta väistettävä erityisesti se diskurssianalyysiin liittyvä yleinen ongelma, että se liittyy liian mekanisesti yhteiskunnallisen makrotason diskurssit esityk- sen sisältämään mikrotasoon, jolloin kuvasta "luettaisiin" suoraan yhteiskunnal- lisia rakenteita eli oletettaisiin, että nojatuolimatkaillija Karppanen näyttötyyisi naisia patriarkaalisesti hallitsevana hahmona ja unohdettaisiin hänen roolinsa ristiriitaisuus. Tähän makro- ja mikrotason välityksen ongelmaan törmätään eriy- tisesti tutkittaessa ideologisia ilmiöitä kuten rasismia. Diskurssiteoreetikoista rasismia käsitellyt Teun Van Dijk (1991, 32-) korostaa tosin yhteiskuntaa koossa- pitävän rasistisen ideologian pysyvyyttä, vaikka rasismin konkreettiset ja arkipäi- väiset ilmenemismuodot vaihtelevat. Tähän liittyy myös ilmenemismuotojen suhteellinen itsenäisyys: rasismi voi ilmetä hyvin peiteltyssä ja jopa ristiriitaisessa muodossa. Van Dijkia voitaisiin täsmentää siten, että rasismin ideologia uusintuu juuri näissä arkipäivän muodoissaan. En väitä, että kuvat Veli Karppanesta olisi- vat sinänsä filippiiniläisiä syrjiviä, vaan että HS:n tarjoama sukupuolikiiriisiä ko- rostava kuvatulkinnta peittyi myöhemmissä lehtiartikkeleissa rasismia ja ulkomaal- aisten naisten oikeuksia sivuavien kannanottojen alle. Sukupuolikiiriisistä puhu- minen peitti ainakin aluksi sen tosiasian, että kyse oli myös erään ulkomaalais- ryhmän käsittelystä Suomessa. Tämä korostui vasta filippiiniläisten itsensä alka- essa antamaan lausuntoja julkisuudessa,

Vähemmistöjä esittäessään kuvajournalismi tuskin toimiikaan johdonmukai-

sesti. Kuvajournalismista, joka esittää pakolaiset tai maahanmuuttajat positiivisessa valossa, on runsaasti esimerkkejä. Toisaalta esimerkiksi tabloidilehdistöllä on tapa esittää "tavallinen kansalainen" tuttavallisessa kontaktissa lukijaan ja luoda näin vaikutelma, että artikkeli on tehty nimenomaan yhteistyössä kohteen kanssa. Joskus nämä kuvat jäljittelevät perhevalokuvien esityskonventioita sohva-asetelmineen. Tämä mielikuvien luominen tuodaan esiin Karpaseen kriittisesti suhtautuvassa Hufvudstadsbladetissa (kuva 5). Kuvatekstin mukaan sohva-asetelma edustaa Veli Karppasen tavoittelemaa julkisuuskuvaa: pahoinpitelystä syytetty Karppanen esiintyy huolehtivana perheenisänä ja mukana on myös kaimo filippiiniläinen vaimo. Sohvakuvissa suomalainen-ulkomaalainen -asetelma pyritään neutralisoimaan nimenomaan sukupuolirooleihin keskittymisen kautta. Voidaan myös olettaa, että suomalaisten oli helpompi käsitellä suhdettaan filippiiniläisiin vaimovälityksen kuin esimerkiksi maahanmuuttajien ongelmia käsittelevän juttusarjan kautta.

Viitteet

- 1 Löytyisikö Vili-kuvan analysointiin apua suoraan tiedotusopista? Ehkäpä ei. Parhaimmillaankin valokuva on ollut tarkasteluihin nivelletty lisäke, ei itsenäinen analyysikohte. Tämä tuntuu korostuneen viime vuosina yleistyneen yleisötutkimuksen myötä. Vielä journalistin ammattillisia ja institutionaalisia strategioita tutkinut Tuchman (1978) näki valokuvan luovan uutisjournalismille tärkeää objektiivisuuden vaikutelmaa, vaikka hän ei valokuvan olemusta sinänsä pyrkinytkään teoretisoimaan. Valokuva nivellettiin funktionaalisesti osaksi journalistista esitystä. Sen sijaan tekstin ja vastaanottajan välistä suhdetta tutkaileva reseptioteoreettinen suuntaus näyttää jo unohtaneen valokuvan media-analyysistään lähes kokonaan. Valokuvaa on tarkasteltu lähinnä yksittäisinä esimerkkeinä, sen sijaan reseptioteorialle ominaisen geneerisyyden tai mediasanomien vastaanottajien sosiaalista identiteettiä muokkaavan vaikutuksen näkökulmasta valokuvaa ei juurikaan olla lähestytty. Vielä vähemmän valokuva on kiinnostanut mediaetnografiaa kuin jonkinlaisena metodisena apuvälineenä, ilmeisesti siksi, että reseptiotutkimuksesta ei ole saatu tässä tapauksessa vetoapua yleisösuhdetta määriteltäessä (vrt. Jensen 1991, 138, 1995). Entä sitten kuvasuuntauneempi televisiotutkimus? Sekä televisio että sanomalehti tuottavat kuva-aineistoa: molemmat ovat yleensä osallisia mediatapahtumien luomisessa, kuten myös "Sir Viilin" tapauksessa. Segmentoituneen televisiolähteyksen vastaanotto vaatii kuitenkin toisenlaista merkitysten yhdistelyä kuin sanomalehden sivun hahmottaminen (vrt. Ellis 1990, 39). Lehtikuvaa voidaan pitää suhteellisen selkeästi erottavana visuaalisena genrenä, jolle ovat tyypillisiä pitkälle eriytyneet esityskonventiot (muun muassa kuvan etualan korostaminen ja kuvien jakaminen alan oppikirjoissa yleiskuviin, puolilähikuviin ja lähikuviin) sekä niitä vastaavat katsojan odotukset. Nämä konventiot ovat osa lehtikuvan "kieltä". Valokuvan analysoinnissa tv-tutkimuksen välineistöllä on käyttöä vain rajoitetusti. Välinekohtaista herkkyyttä onkin jo ehtinyt kuuluttaa reseptiotutkimukseen mm. Moores (1993, 47). Esimerkkiä kuvasuuntautuneemmasta tv-tutkimuksesta edustaa Pietilä (1995), joskaan hänen esityksensä ei varsinaisesti keskity merkityksen muodostumiseen yksittäisen kuvan tasolla, vaan edustaa hiukan yleisempää analyysia kuvan ja sanan yhteisistä televisiossa.
- 2 Diskurssianalyysin avulla on analysoitu lähinnä uutisjournalismia: esimerkiksi Faircloughin kriittisessä diskurssianalyysissa on rinnastettu tekstuaalinen tutkimus ja yhteiskunnallisten rakenteiden tutkimus esittämällä kysymys siitä, minkälaisia valtasuhteita käytetty ilmaisu ilmentää. (esim. 1995a, 5). Tällainen käsitys vastaa myös Kuneliuksen (1996, 74) ajatusta "laajasta" diskurssianalyysistä, jossa tarkastellaan sitä kuinka tekstit (tai kuvat) kytkeytyvät erilaisiin historiallisiin ja muuttuviin yhteiskunnallisiin käytäntöihin ja sisältävät myös ristivetoa moneen eri suuntaan. Mielestäni ei ole estettä sille etteikö uutiskuvaa voitaisi myös tarkastella tällä tavoin: kuvankaan ei tarvitse tarjota yksioikeisesti vain yhtä tulkintapositionia. Niinpä Vili-kuvaakin voidaan lukea monella tavoin, kertomuksena vapaudesta tai alistamisesta, miehen tai naisen näkökulmasta.
- 3 Kressin ja van Leeuwenin kuvan kieliooppia on Suomessa esitelty esimerkiksi Veikko Pietilä (1997).
- 4 Tämänkaltaisen yleisönäkökulma merkitsee hieman toista painotusta kuin tiedotustutkimuksessa yleistyneessä laadullisessa yleisötutkimuksessa, jossa tarkastellaan nykyisin lähinnä mediatekstien kokonaiskultusta ja siihen liittyvää rutineja (vrt. Morley 1992). Tarkastelijasta riippuen tähän suuntaukseen voi kyllä liittyä yhteiskunnallisiaakin painotuksia, kuten analysoitaessa hyvin yleisellä tasolla sosiaalisten valtasuhteiden uusintamista kansallisen identiteetin saamisen muotojen kautta, esimerkkinä vaikkapa urheilun televisioinnit. Näkökulma ei kuitenkaan pyri selittämään edelläkuvattua kaltaisia, esiinnoivevia ja yhteiskunnallista keskustelua herättäviä yksittäistapauksia. Tavallaan nämä suhteellisen yhdenmukaista julkisuutta herättävät yksittäistapaukset edustavatkin "taaksepäin" menoa siihen näkökulmaan verrattuna, jonka mukaan tekstin ja vastaanottajan välinen suhde on aina neuvottelusuhde.

Kirjallisuus

- Allen, Richard (1995)
Projecting Illusion. Cambridge: Cambridge University Press.
- Becker, Karin E. (1995)
Media and the Ritual Process. *Media Culture & Society* 17(1995):4.
- Curran, James (1996)
Rethinking Mass Communications. Teoksessa Curran, James & Morley, David & Vaierie Walkerdine (ed.): *Cultural Studies and Communications*. Bristol: Arnold.
- Dayan, Daniel & Katz, Elihu (1994)
Defining Media Events: High Holidays of Mass Communication. Teoksessa Newcomb, Horace (ed.): *Television, The Critical View*. New York: Oxford University Press.
- van Dijk, Teun A. (1991)
Racism and the Press. London: Routledge.
- Edwards, Elizabeth (1990)
The Image As Anthropological Document. *Photographic "Types": The Pursuit of Method. Visual Anthropology* 3(1990): 2-3.
- Ekecrantz, Jan & Olsson, Tom (1994)
Det redigerade samhället. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Ellis, John (1990)
Broadcast TV as cultural form. Teoksessa Bennett, Tony (ed.): *Popular fiction*. London: Routledge.
- Fiske, John (1994)
Media Matters. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Fairclough, Norman (1992)
Discourse and text: Linguistic and intertextual analysis within discourse analysis. *Discourse & Society* 3(1992):2.
- Fairclough, Norman (1995a)
Critical discourse analysis; the critical study of language. Singapore: Longman.
- Fairclough, Norman (1995b)
Media discourse. Bristol: Edward Arnold.
- Halliday, M.A.K. (1978)
Language as social semiotic. Bristol: Edward Arnold.
- Helminen, Marjut (1996)
Etniset vähemmistöt – maahanmuuttajat – ulkomaalaiset. Kuinka raportoida? Käytännön aineistoa journalistiteille. SJL:n mediakriittinen julkaisusarja 4. Journalistien eettinen toimikunta. Forssa, Suomen Journalistiliitto.
- Herkman, Juha (1996)
Muukalaisvihan hedelmät. Media, rasistinen diskurssi ja identiteetti. *Kulttuuritutkimus* 13(1996):1.
- Hodge, Robert & Kress, Gunther (1988)
Social Semiotics. Cornwall: Polity Press.
- Hodge, Robert & Kress, Gunther (1993)
Language as Ideology. London: Routledge.
- Jacobs, Ronald N. (1996)
Producing the news, producing the crisis: narrativity, television and news work. *Media, Culture & Society* 18(1996).
- Jensen, Klaus Bruhn (1991)
Reception analysis: mass communication as the social production of meaning. Teoksessa Jensen, Klaus Bruhn & Jankowski, Nicholas, W (eds.) *A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*. London: Routledge.
- Jensen, Klaus Bruhn (1995)
The Social Semiotics of Mass Communication. London: Sage.
- Kress, Gunther & van Leeuwen, Theo (1990)
Reading Images. Victoria: Deakin University Press.
- Kress, Gunther & van Leeuwen, Theo (1996)
Reading Images: The Grammar of Visual Design. London: Routledge.
- Kunelius, Risto (1996)
The News, Textually Speaking. *Acta Universitatis Tamperensis. Se. A, Vol. 520*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Van Leeuwen, Theo (1995)
Representing social action. *Discourse & Society* 6(1995): 1.
- Miles, Robert (1994)
Rasismi. Jyväskylä: Vastapaino.
- Moores, Shaun (1993)
Interpreting Audiences. *The Ethnography of Media Consumption*. Wiltshire: Sage.
- Morley, David (1992)
Electronic communities and domestic rituals: cultural consumption and the production of European cultural identities. Teoksessa Schroder, Kim Christian & Skovmand, Michael (eds.) *Media Cultures*. London: Routledge.
- Noponen, Sami (1994)
Kuvien taustat. *Tiedotustutkimus* 17(1994):3.
- Pietikäinen, Sari ja Luostarinen, Heikki (1996)
Vähemmistöt suomalaisessa julkisuudessa. Teoksessa vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa. Toimittaneet Taina Dahlgren ym. Helsinki: Yliopistopaino.

- Pietilä, Veikko (1995)
Tv-uutisista, hyvää iltaa. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, Veikko (1997)
Kuvan kielioppia. Tiedotustutkimus 19(1996):4.
- Reunanen, Esa (1994)
Politiikka uutisessa ja vähän ulkopuolellakin. Tiedotustutkimus 17(1994): 4.
- Ridell, Seija (1994)
Kaikki tiet vievät genreen. Sarja A 82/1994. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Seppänen, Janne. (1996)
Millainen kieli sellainen kertomus? Muistiinpanoja valokuvan narratiivisuudesta. Tiedotustutkimus 19(1996):3.
- Sirkkunen, Esa (1996)
Matkalla vaarien maahan. Tiedotustutkimus 19(1996):3.
- Slater, Don (1996)
Photography and Modern Vision: The Spectacle of 'Natural Magic'. Teoksessa Jenks, Chris (ed.) Visual Culture. London: Routledge.
- Snyder, John & Allen, Neil Walsh (1982)
Photography, Vision, and Representation. Teoksessa Barrow, Thomas F., Armitage, Shelley & Tydeman, William E (eds.) Reading into Photography. Selected Essays, 1959-1980. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Tagg, John (1988)
The Burden of Representation. London: Macmillan.
- Tuchman, Gaye (1978)
Making News. New York: The Free Press.